

De lokale staat van de WMO2016

Metamorfose van de zorg in uitvoering

Door: Lara de Brito (wethouder zorg in Wageningen)

Gisteravond ging de vierdelige documentaire Inside Obama's White House over Obamacare. Over de strijd van de president van de VS voor 'zijn' zorgverzekering. De situaties in de VS en in Nederland zijn onvergelijkbaar, de strijd die Obama moest leveren indrukwekkend. Maar wat ook voor ons geldt - en dat werd ook pijnlijk duidelijk in de documentaire - is dat grote veranderingen tijd kosten. We zijn pas anderhalf jaar onderweg met de nieuwe taken na de decentralisaties. Belangrijk om te beseffen als we de vraag stellen: Wat is de lokale staat van de WMO2015 halverwege 2016? Hoe gaat het in de praktijk?

Veel gemeenten hebben de afgelopen twee jaar keihard gewerkt, en toch, ondanks de bergen werk die verzet zijn, nauwelijks de overlevingsmodus overstegen. Dat is maar voor een klein deel een eigen keuze geweest omdat de noodzakelijke informatie ontbrak om pro-actief regie te pakken. Laat staan de risico's van innoveren aan te kunnen. Dat we nu kunnen concluderen dat gemeenten het goed hebben overleefd, dat er geen echte ongelukken zijn gebeurd zoals voorspeld, klinkt weinig heroïsch en spectaculair maar is wel een prestatie van formaat. Wageningen heeft na het eerste jaar een onderzoek laten doen naar de dagelijkse praktijk van de gedecentraliseerde taken. Cliënten, hulpverleners en beleidsambtenaren zijn uitgebreid geïnterviewd. Het onderzoek laat zien dat het beleid breed gedragen wordt en tegelijkertijd wordt duidelijk dat de praktijk grillig is. Dat er nog veel niet helder is.

We staan nog maar aan het begin van de grote uitdaging om zorg echt anders en beter dichtbij inwoners te organiseren, waarbij niet alleen de menselijke maat leidend is maar ook de kosten naar beneden gaan. Volgend jaar komt voor veel gemeenten nog een grote budgettaire klap. We hebben de sprint achter de rug en het blijkt een marathon te zijn. Dit is werk van lange adem, frustrerend voor een ongeduldig persoon als ik.

Gezondheidszorg is een mensenrecht

Ik ben opgegroeid in Maputo, de hoofdstad van Mozambique. Sociale rechtvaardigheid is er bij mij met de paplepel ingegoten. Ik ben opgegroeid in een wereld vol verschillen, in kansen, opleiding en bezit. In een wereld waar buurland Zuid-Afrika te maken had met Apartheid, en ANC-leden bij ons in ballingschap leefden. Van de lokale school waar kinderen op blote voeten liepen wisselde ik naar de Internationale school waar diplomatenkinderen

sneakers hadden in alle kleuren van de regenboog. Dat heeft mij gevormd en vormt nog steeds de basis waaruit ik denk, handel en dus ook bestuur. Het helpt me om mensen, basale behoeften en rechten nooit uit het oog te verliezen.

Want in deze tijd waar de huidige discussies gedomineerd worden door euro's – al dan niet op de plank gebleven - codes en meer van dat soort dingen, zou je haast vergeten dat gezondheidszorg een mensenrecht is. Daar zouden de krantenkoppen over moeten gaan. Daarover zouden de Kamerleden moeten debatteren, over veel fundamenteelere zaken. Over hoe we vorm geven aan gezondheidszorg als mensenrecht. Over hoe we moraal terugbrengen in de zorg. Over de vraag hoe we ervoor zorgen dat er sprake is van gelijke toegang tot gezondheidszorg.

Mensen die de weg kennen, die een arts kunnen bevragen en tegenspreken, krijgen sneller en betere zorg. Dat is onrechtvaardig en in strijd met mensenrechten, omdat een ieder in gelijke mate recht heeft op gezondheidszorg. Marktwerving in de zorg heeft de kwaliteit niet doen stijgen maar de prijzen wel. Of je na een operatie wel of geen recht hebt op een plek in een zorghotel of ondersteuning thuis hangt af van je verzekering. Dat is marktwerving in de zorg. Resultaat is dat er meer spoedopnames zijn en dat crisisbedden overbezet zijn. Marktwerving gaat niet alleen ten koste van moraliteit, het is ook penny wise pound foolish. Want een korte termijn blik zorgt voor schrijnende menselijke situaties maar is ook vaak duurder. Een belangrijke politieke opdracht van deze tijd is hoe de markt uit de zorg te halen.

Sturen op samenwerking in plaats van concurrentie

Met het overdragen van de taken die mensen het diepst raken - de gezondheid en welzijn van jezelf, je kind of je ouder - is een grote verantwoordelijkheid meegekomen om het lokaal beter te gaan doen. In Wageningen probeer ik ruimte te creëren om keuzes te maken die de markt terugdringen. In de praktijk betekent het sturen op samenwerking in plaats van concurrentie. Dat levert een hele andere dynamiek op en vraagt om een hele andere houding van zorgaanbieders en welzijnorganisaties. Het lukt om hier en daar publieke taken weer in publieke handen te krijgen. Het afgelopen jaar is dat in Wageningen bijvoorbeeld gelukt bij de jeugdgezondheidszorg en de schulddienstverlening. Daarnaast bouwen we aan een basisinfrastructuur en duurzame samenwerking in plaats van alle partijen in welzijn en zorg als ordinaire marktpartijen te beschouwen, want dat zijn ze niet en dat zullen ze ook nooit worden.

Het blijft natuurlijk tegen de stroom in roeien, want de landelijke en Europese invloedssfeer is diep doordrongen tot de lokale werkelijkheid.

Aanbestedingswetgeving is daar een goed voorbeeld van, het maakt het lastig en soms zelfs onmogelijk om mensen en moraal boven pure financiële redenering te stellen. Vergeet niet, dit is geen academische discussie. Marktwerking in de zorg gaat altijd ten koste van de meest kwetsbaren. En juist voor die groep heeft de overheid een bijzondere verantwoordelijkheid om inwoners te beschermen voor de wet van de sterksten, de slimsten en de rijksten. Door de zorg over te leveren aan de markt, verzaakt de overheid om gezondheidszorg als mensenrecht stevig te organiseren binnen een structuur die moraal en mensen dient en niet ondermijnt en tegenwerkt.

Mensen met een lage sociale economische status zijn negentien jaar langer ziek en leven zes jaar korter. Die onacceptabele realiteit is volgens mij nog niet echt tot ons doorgedrongen. Juist daarom is het belangrijk om terug te gaan naar de basis, laten we tot ons doordringen dat gezondheidszorg een mensenrecht is. Maar het mogen geen gratis woorden zijn. Het vraagt van beleidsmakers en belangenbehartigers om keuzes te maken die daarop gebaseerd zijn en de keuzes die gemaakt worden daaraan te toetsen. Mensenrechten zijn niet alleen een goed moreel kompas maar ook een bruikbaar toetsingskader. Het College voor de Rechten van de Mens heeft bij de introductie van de decentralisaties een inspirerende brochure gemaakt over mensenrechten en lokale taken.

Zonder zeggenschap geen verantwoordelijkheid

Wat kunnen we nog meer doen om de noodzakelijke radicale vernieuwing in de zorg waar te maken? Behalve de markt zoveel mogelijk uit de zorg te halen, is het cruciaal om mensen meer zeggenschap te geven. Op weg naar de betrokken samenleving die we stapsgewijs aan het realiseren zijn. Dat is de stip op de horizon. Een samenleving waar mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun directe omgeving en daar naar handelen. Een samenleving waar rechten en plichten in balans zijn. Een samenleving waar de buurtbewoners niet alleen consument zijn maar ook onderdeel maken van een sociale structuur. Om dat te bereiken is zeggenschap nodig. Mensen voelen zich alleen verantwoordelijk voor zaken waar ze ook iets over te zeggen hebben.

Omdat ik daarin geloof hebben we in Wageningen gekozen om ons nieuwe sociaal beleid in een open co-creatie proces met de stad vorm te geven. Duizenden inwoners en mensen die in Wageningen werken hebben meegedacht, online en bij fysieke bijeenkomsten, over de waarden en keuzes die belangrijk zijn voor het sociaal domein. Het was een bijzonder en inspirerend proces dat veel positieve betrokkenheid heeft opgeleverd. En natuurlijk ook scepsis en ongemak, maar dat hoort er bij. Nieuwe dingen uitproberen lukt altijd weerstand op.

Bij zeggenschap en verantwoordelijkheid hoort ook transparantie. Sinds een paar weken hebben we onze Monitor Sociaal Domein online. We hebben alle informatie openbaar gemaakt zodat iedereen kan zien waar we het geld aan besteed hebben, hoe het zit met stapeling van regelingen en hoeveel mensen er in welke wijk gebruik maken van welke vorm van zorg en ondersteuning. Natuurlijk hebben we daarbij rekening gehouden met privacy, zodat individuele mensen niet te traceren zijn. Dat is de transparantie dat hoort bij een stad die haar inwoners zoveel mogelijk wil betrekken en betrokken wil laten voelen bij de politieke keuzes.

Menselijke maat en eigen regie

Als ik naar de belofte van de decentralisaties kijk, dan denk ik dat op korte termijn het grootste verschil te halen is in bejegening, de wijze waarop we mensen aanspreken. Per 1 januari 2015 hanteren we in Wageningen een simpel uitgangspunt: we praten niet over mensen, maar praten met mensen. Dat betekent dat de inwoner er altijd bij zit. Investeren in eigen regie in de praktijk. U kunt zich vast voorstellen dat het enorm wennen is voor professionals. Jos van de Lans en Pieter Hilhorst schreven een essay 'De scepsis voorbij' waar ze Wageningen als voorbeeld noemen. Ze schreven: "Het is wennen en zoeken en er moeten steeds nieuwe vragen beantwoord worden, maar door te kiezen voor aanwezigheid van de inwoner is de standaard veranderd en bijna iedereen ziet het nut ervan in." Van de Lans en Hilhorst komen tot de conclusie dat je het tastbaar moet maken en klein moet houden. De grote veranderingen van het afgelopen anderhalf jaar zijn in verschijningsvorm klein. De lokale bestuurlijke opdracht is om vanuit de inwoner te denken en niet vanuit het aanbod. Het magische woord is maatwerk. 'Hoe wordt en blijft iemand mobiel?' is een volstrekt andere vraag dan 'Welke voorzieningen hebben we in de aanbidding?'. We hebben nog een eind te gaan, maar terugkijkend vind ik dat we in achttien maanden belangrijke stappen hebben gezet met een fundamenteel andere benadering waarbij de menselijke maat leidend is.

De collectieve betekenis van maatwerk

De uitdaging waar we voor staan, betreft niet alleen de bejegening van het individu maar ook het vormgeven van het collectief, een onderbelicht onderwerp. Want een samenleving is meer dan een verzameling individuen. We zeggen dat we een ander soort samenleving willen, maar dan moet daar ook aan gebouwd worden. Het overgrote gedeelte van de politieke discussies over zorg en ondersteuning gaat over het individu. Tegelijkertijd zeggen we – terecht - dat we meer moeten investeren in preventie en innovatie. Het is goed om bewust te zijn van het feit dat op beide terreinen zich mooie kansen aandienen om na te denken over het belang van het collectieve en daar ook invulling aan te geven. Maatwerk heeft naast oog voor het individu en zijn

specifieke situatie, ook een collectieve waarde. Want maatwerk brengt menselijkheid terug in het handelen en in het uitvoeren van publieke taken. En als de menselijke maat leidend is, dan hebben we een goede basis voor de betrokken samenleving waarin de overheid en de economie de mens dient in plaats van ondermijnt.

Wageningen is dus bezig met invulling geven aan de betrokken samenleving die we graag willen, die bij onze internationale sociale stad past. Daar hebben we een duidelijk visie op, een samenhangend verhaal, met ook een duidelijk idee van de rol van de overheid. We zijn dus volop aan het vernieuwen, met fundamentele vragen aan het stoeien. Sommige actuele discussies zijn dan ook erg vervreemdend, om niet ronduit vervelend te zeggen. Als ik lees dat Kamerleden de staatssecretaris oproepen om foute gemeenten aan te pakken dan raakt me dat. Op het Binnenhof is juist bedacht dat we veel meer zorg lokaal moesten gaan organiseren, dichtbij mensen, omdat het beter is, democratischer. Logisch, want inwoners van dit land leven in gemeenten, niet op het Binnenhof. Van diezelfde politici verwacht ik dat ze de consequenties van het eigen besluit om te decentraliseren ook dragen.

Formidabele combinatie

Behalve de bezuinigingen speelt het gebrek aan vertrouwen en moed van Den Haag gemeenten parten. Ik snap de angst van politici dat mensen zonder noodzakelijke zorg komen te zitten. Maar als de staatssecretaris of de Kamer van mening zijn dat de garantie, het recht op goede zorg, onvoldoende in de wet verankerd is, dan moet dat gerepareerd worden. In plaats van steeds te willen interveniëren bij gemeenten.

Gemeenten hebben ruimte nodig, beleidsvrijheid en budget om te kunnen innoveren en om de belofte van de decentralisaties waar te kunnen maken. Verschil is een gegeven bij gedecentraliseerde taken. Dat is niet erg, mits er een duidelijke bodem onder ligt en het op stevige sociale grondrechten rust. Over één ding wil ik expliciet zijn: Wij zijn geen uitvoeringsloket van tekortschietende bureaucratische zorg. Wageningen is een autonome gemeente, met zelfstandige bevoegdheden en de vrijheid om eigen politieke prioriteiten te stellen. De toekomst van de zorg is lokaal, dichtbij mensen. Het zou slim zijn om in plaats van op de rem te gaan staan juist een sprong voorwaarts te maken en nu al na te denken over het decentraliseren van meer taken zodat we de zorg makkelijker kunnen verbeteren, nieuwe verbindingen kunnen leggen. Want in het leven van mensen hebben de meeste hulpvragen met elkaar te maken en als het samengebracht kan worden, en dichtbij geregeld, in één vertrouwd gezicht in huis, in één formulier en in één gesprek waar je je verhaal moet doen, des te beter het is.

Ik wil graag afsluiten met een mooi citaat van Nelson Mandela: 'Een goed verstand en goed hart vormen altijd een formidabele combinatie'. Het vat goed samen wat ons te doen staat: Beter leren nadenken, een visie ontwikkelen die consistent is en daar naar handelen, en ook daar aan vasthouden wanneer het lastig wordt. En tegelijkertijd doordringen zijn van het feit dat we zonder hart als samenleving langzaam uit elkaar vallen. We mogen met niets minder dan met beide, een goed verstand en een goed hart, genoeg nemen.